

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΟ BYZANTIO

Από την Κωνσταντινούπολη στη Θεσσαλονίκη, διά της Εγνατίας οδού

Βεβαίως, το ταξίδι μας δεν θα μπορούσε ν' αρχίσει παρά από την κοιτίδα του Βυζαντίου, την Κωνσταντινούπολη, τη Βασιλική της Αγίας Σοφίας, εκεί που κάτω απ' τον τεράστιο θόλο της οι άνθρωποι φαίνονται σκορπισμένοι σαν παλαβά μυρμήγκια. Η ευρύτητα του χώρου είναι τόσο εξουσιαστική, γυμνή, χωρίς την πολυτέλεια άλλων εκκλησιών (όπως του Αγίου Πέτρου, για παράδειγμα), που σου εμπνέει το φόβο του κενού. Στη θέση της λειτουργικότητας με πλούτο αρχιτεκτονικό έχει επιλεγεί μια αυστηρότητα, αδιάβλητη ανά τους αιώνες. Ο επιβλητικός θόλος και η γκρίζα πέτρα των καραυγών το χώρο μισοσκότενο, με το λιγόστιο φως που παρέχουν οι ανταύγεις απ' τις μεγάλες χρυσείς επιγραφές του Κορανίου, που κρέμονται στις γωνίες. Είναι ένας Ναός χωρίς λατρεία, που στην Ισταμπούλ τον αποκαλούν "μουσείο" και που καταμαρτυρεί, μέσα στη σκόνη και την εγκατάλειψη, τη γήινη μοίρα του, να είναι ένα μνημείο και τίποτ' άλλο... Ο συγγραφέας Jossip Brodsky, στο βιβλίο του Φυγή απ' το Βυζάντιο, τη χαρακτηρίζει "πέτρινο φρύνο παγωμένο", όπου οι πρόσθετοι μιναρέδες "δείχνουν την κατεύθυνση της ψυχής".

Judith Lange

Δημοσιογράφος - Φωτογράφος

Η Αγία Σοφία, από το λόφο, δεσπόζει στην παλιά Ισταμπούλ, που εκτείνεται, σαν σχήμα ανθισμένου κρίουν, προς το Χρυσό Κέρας, το Βόστορο και το Μαρμαρά, και είναι κλεισμένη ολόγυρα από τα βυζαντινά τείχη, ένα δαχτυλίδι από πέτρα σχών χιλιόμετρα μακρύ. Στη νοτιά-δυτική πλευρά ο εργασίες αναστήλωσης προχωρούν πυρετώδως. Μια σχολαστική ανακατασκευή, θα έλεγε κανείς υπερβολικά καλή, του τείχους και των πύργων, που είναι χτισμένοι σε τακτά διασπόματα. Στο ύψος των Ανακτώρων του Κωνσταντίνου, όπου οι παρυφές της πόλης έχουν διατηρηθεί την εικόνα ενός αγροτικού οικισμού, στα ερείπια του τείχους βαραίνουν ακόμα οι συνέπειες της καθημερινής ζωής: ιδιοποίηση της πέτρας, παράγκες αφημένες στην καταστροφή, βοσκές για τα πρόβατα, οικόπεδα με πατημένο χώμα και σπασμένα κεραμίδια, όπου έρχονται παιδά για να πετούν χαρταετούς ή να παιζουν ποδόσφαιρο, περιβόλια με λαχανικά, εργαστήρια, στάβλοι.

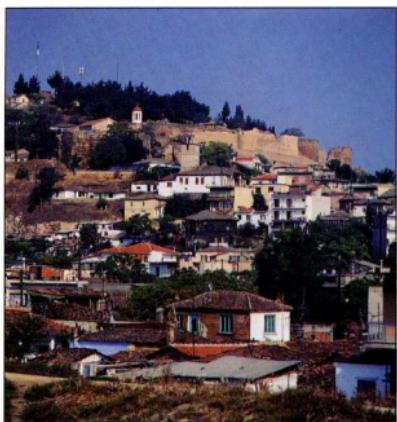
Από τη χαμηλή πλευρά, κάτω από το λόφο του Τοπκαπί που βλέπει στη θάλασσα, κατά μήκος του τείχους, μαζεύονται οι εκδρομείς της Κυριακής για μια μικρή απρογραμμάτιστη έξοδο, για να χαζέψουν, να συζητήσουν, να μαγειρέψουν και να φαρέψουν κοντά στη θάλασσα, μέσα στον εκκωφαντικό θύρωμα της κίνησης, έχοντας πώς από τις πλάτες τους το Βυζάντιο.

Κατά τη διάρκεια του ταξιδίου μας στην αρχαία Εγνατία οδό, τον παλιό δρόμο του εμπορίου, που από την Κωνσταντινούπολη έφτανε στο Δυρράχιο -σήμερα στην Αλβανία- διά μέσου Θράκης και Μακεδονίας, ο τόπος αυτώς είναι, μαζί με τη Θεσσαλονίκη, ο μοναδικός που παρουσιάζει κίνηση. Σε όλη την υπόλοιπη διαδρομή μάς περιμένουν εγκαταλειμένα ερείπια, μοναχικά και σωτηριακά, τοπία, όπως είναι το πρώτο βυζαντινό κάστρο πέρα απ' τα τουρκο-βουλγαρικά σύνορα, το Πόνιο.

Τυπικό πανόραμα μιας γης που δεν ανήκει σε κανέναν: χωράφια, σύννεφα από σκόνη που στηκώ-

νουν τα φορτηγά, σειρές από δέντρα που θα τρέπει να καθορίζουν τη διαχωριστική γραμμή ανάμεσα σε κόσμους διαφορετικούς, σε γλώσσες διαφορετικές, σε άλλους νόμους και συνήθειες. Το Κάστρο του Πισθίου και ο μικρός οικισμός δεσπόζουν πάνω στην κοιλάδα. Το Κάστρο είναι υποστυλωμένο, υπάρχει κίνησος να καταστραφεί, και θα ταν έγκλημα να μη διασωθεί η δομή του, που είναι ακόμα επιβλητική, μ' ένα σχέδιο εμπνευσμένης σύνθεσης από θόλους, καμάρες και τόξα από κόκκινα τούβλα, σχεδόν όλα μεταποιημένα. Ο θαυμός φθινωτωριδικος ουρανός φωτίζει μαρδά τους χώρους, όπου, ακινητοποιημένο από την έκπληξη, έχει καταρύγει ένα κοπάδι προβάτων.

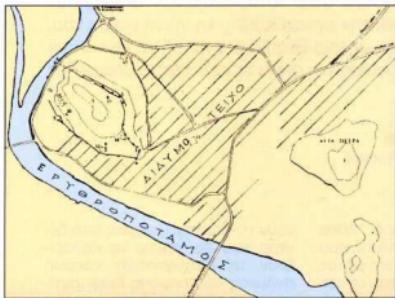
Πιο πέρα, ανάμεσα από χαμηλούς λόφους, ο δρόμος φέρνει στο Διδυμότειχο, την πολύχρυντη με το "δίδυμα κάστρα", που τα χωρίζει ένα ποτάμι σχεδόν στεγνό, το Ερυθρόπο. Κάτω από το βυζαντινό τείχος, καλοδιατηρημένο και αναστήλωμένο, που φράζει όλη την περιμέτρο του

Το κάστρο του Διδυμότειχου και ο σύγχρονος οικισμός.

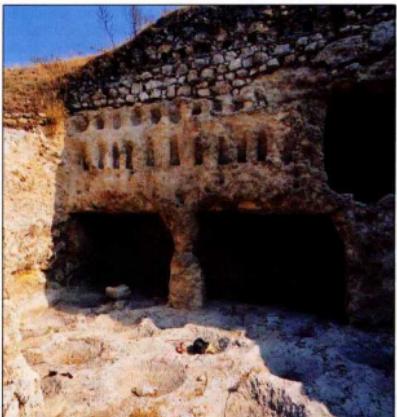
Τετράγωνος πύργος στο Διδυμότειχο.

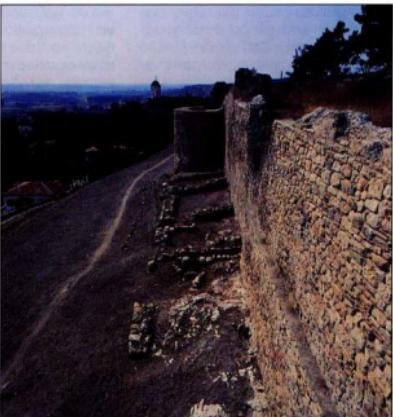
Το Διδυμότειχο είχε κάποια οχύρωση επί Ιουστινιανού. Οργανώθηκε σε πόλη στα τέλη του 8ου αιώνα, διπλά στα ερείπια της αρχαίας Πλωτινόπολης. Το 1206 καταστράφηκε από τον πρεμένο των Βουλγάρων Ιωάννη Καλογράνη. Οι λασκαρίδες της Νίκαιας φίνεται ότι το ξανακτίσαν. Έπαιξε καθοριστικό ρόλο στον εμφύλιο πόλεμο του 1341-47 και αποτέλεσε την βάση του Ιωάννη Κοντακούζηνού, του οποίου η στέψη έγινε εδώ το 1341. Το 1360 κατολίφθηκε από τους Οθωμανούς Τούρκους.

Ο μαλακό ημιβράχος του Διδυμοτείχου και η άλληψη νερού ήταν οι αιτίες να λαξευτούν τιμήνες και δεξαμενές νερού ως υπόγεια σπηλιές, «υπογείους κοιλαίνουσαν απόθηκες και φρέστα ομβρίων υδάτων δοχεῖα». Γρηγορίου Σ.Β., I, 357 (ιστορικός του 14ου αι.).

Διδυμοτείχο. Το προτείχισμα είναι νεότερο από το τείχος. Οι πεντά-πλευρού πύργοι με λαξευμένους λίθους είναι οι παλαιότεροι (Του-Βου αι.). Στρογγυλοί πύργοι με το μονόγραμμα του πρωτοστάρα Κωνσταντίνου Ταρχανειώτη (1351/2). Ο στρογγυλός πύργος υπερβιβαζαντινών χρόνων χρησιμεύει ως πηγάδι-δεξαμενή για την ασφαλή άντληση νερού. Τετράγωνος πύργος με το όνομα Βασιλείου Κομνηνού.

Διδυμότειχο.

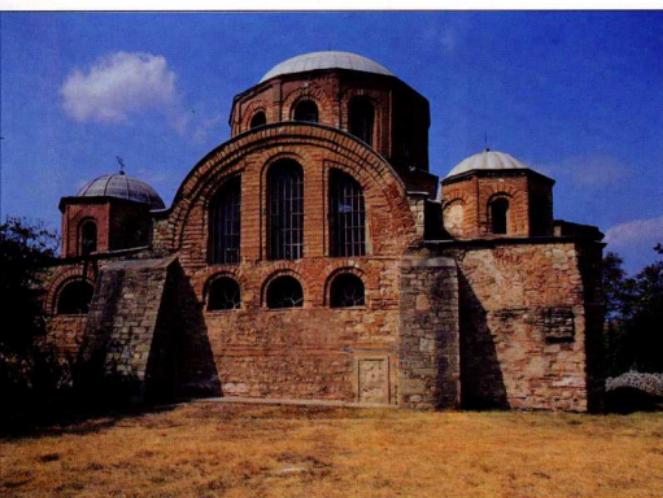

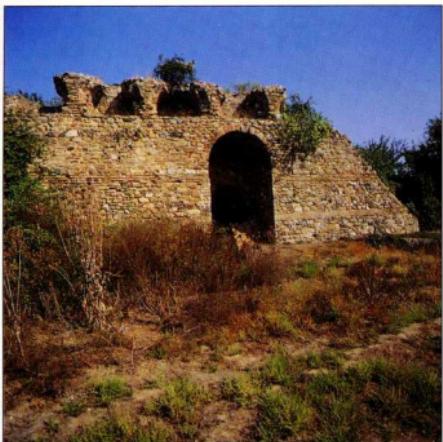
Φέρες, Παναγία Κοσμοσάτειρα, στήριξη του τρούλου.

Φέρες, Παναγία Κοσμοσάτειρα, στρατιωτικός άγιος.

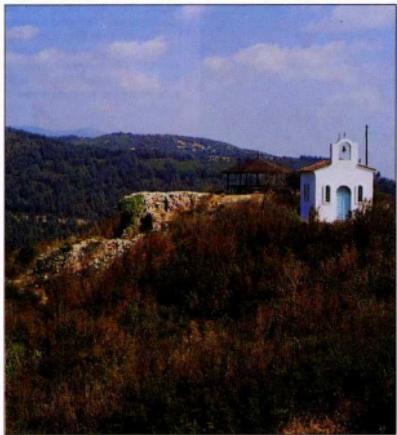
Φέρες. Το μοναστήρι της Κοσμοσάτειρας ιδρύθηκε το 1151 από τον Ιασάκιο Κομνηνό, γιο του Αλέξου Κομνηνού. Γύρω από το μοναστήρι υπήρχε οχυρωματικός περίβολος. Τον 13ο-14ο αιώνα αναπτύχθηκε οικισμός με τείχος, ο οποίος έπαιξε καθοριστικό ρόλο στα πολεμικά γεγονότα του 13ου και 14ου αιώνα.

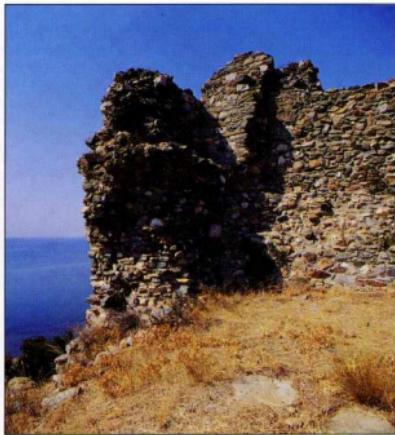
Αναστασιούπολη-Περιθέωριον: η πόλη κτίσθηκε από τον Αναστάσιο. Ο Ιουστιανιανός Α' επιδιόρθωσε το βαλάσσο τοιχός κι έκτισε ένα μεγάλο υδραγωγείο για τη μεταφορά του νερού από το βουνό. Το τείχος έλεγχε συγχρόνως την Εγνατία οδό. Ο Ανδρόνικος Γ' Παλαιολόγος ζήσαεκτίση την πόλη το 1341. Ο οχυρωματικός περιβόλος είναι πολυγωνικός κι έχει πύργους τετράπλευρους και στρογγυλούς. Στην κεντρική τοξωτή πύλη που οδηγούσε στο λιμάνι σώζονται τα μονογράμματα των Παλαιολόγων.

Αναστασιούπολη: το μονόγραμμα των Παλαιολόγων το χρησιμοποιούσαν όλα τα μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας.

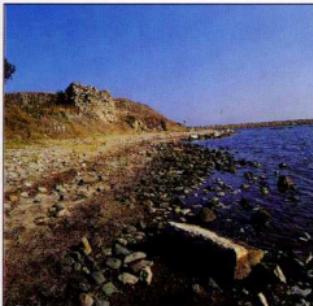
Ξάνθη. Στο λόφο πάνω από τη σημερινή πόλη της Ξάνθης σώζεται ο οχυρωματικός περιβόλος, σε σχήμα ακανόνιστο τραπεζού, με την ακρόπολη στην κορυφή του λόφου. Σώζονται τετράπλευροι και στρογγυλοί πύργοι και πυλίδες. Η κύρια οχύρωσή της πρέπει να χρονολογείται στο 13ο αιώνα: παρέμενε σε άκμή σ' όλη τη διάρκεια του 14ου.

Η Μαρώνεια κτίσθηκε τον 7ο π.Χ. αιώνα από Χιώτες αποίκους, κι εξέλιχθηκε σ' ένα από τα πιο σημαντικά λιμάνια της Θράκης. Διατήρησε την εμπορική του σημασία σ' όλη την παλαιοχριστιανική και βυζαντινή περίοδο.

Αρδηρα.

Αρδηρα.

Αρδηρα - Πολύστυλο κτίσθικαν τον 6ο αιώνα από κατοίκους της μικροστατικής πόλης Τέω, και υπήρξαν από τη σημαντικές πόλεις-λιμάνια της Θράκης. Τον 9ο αιώνα τα Αρδηρα μετονομάσθηκαν σε Πολύστυλο και η μικρή πόλη περιορίστηκε στο λιμάνι, στο χώρο της αρχαίας οκρόπολης. Μέσα στον περιορισμένο αυτό χώρο ορίστηκε και η βυζαντινή ακρόπολη.

αρχαίου κάστρου, κατοικούν Τατιγάνοι και Μουσουλμάνοι σε σπηλιές σκαμμένες μέσα στο βραχο. Στα ψηλότερα σημεία αντέχουν ακόμη μερικά σπίτια με όψη μεσαιωνική, πολυάριθμες σπηλιές και περιστεριώνες, αλλά το σύνολο προδίδει τη στρατιωτική του δομή, ένα πρωθιμένο φυλάκιο αναμονής κάποιας φανταστικής "επίθεσης Τατάρων". Στη διαδρομή κατά μήκος της Εγνατίας οδού συναντάμε τις Φέρες.

Στην καρδά του χωριού, στην κορυφή μικρού ανασχάματος, υπάρχει η εκκλησία της "Παναγίας Κοσμοσώτειρας", του 12ου αιώνα, μια μικρογραφία της Αγίας Σοφίας, χτισμένη με την ίδια μεγαλοπρεπεία, αλλά δίχως κομπασμό. Η μιναριδιά από κερί και λιβάνι, το φως που μπαίνει απ' τα μεγάλα τζάμια, ο χρυσός εικόνες, οι θαυμάσιες τοιχογραφίες και οι κάταστρες δαντέλες πάνω στο αναλόγιο κάνουν την εκκλησία να δείχνει ζωντανή, ευγενική και πρεμι. Και το τοπίο της Θράκης εξεγενείται κοντά

στη θάλασσα, ανάμεσα σε χωριά ανατολίτικου χαρακτήρα, με σπίτια φτιαγμένα από έγγιο, και τζαμιά με τους λεπτούς κατακόρυφους μιναρέδες τους, στεγανούμενους σαν ορθού μολύβια με σφαιρική απόληξη.

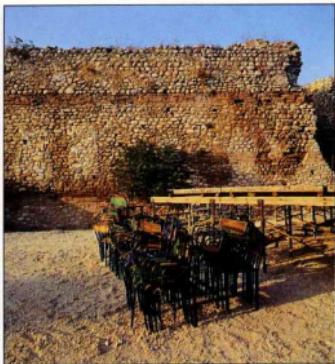
Το μικρό λιμάνι της **Μαρώνειας** σήμερα είναι ένα αγκυροβόλιο στον κενό: σκόρπια, λιγοστά ερείπια ρωμαϊκής και βυζαντινής εποχής, ανάμεσα στα ψηλά χόρτα, και τημάτα από περιφραγμένα αρχαία κτίσματα. Άλλα ανεβαίνοντας το λόφο, ανάμεσα στους ευωδιαστούς θάμνους του θυμαριού, κρύβεται ένα πανέμορφο θέατρο από άστρη πέτρα της ελληνιστικής περιόδου, με προσθήκες ρωμαϊκής εποχής, με τη σκηνή που προβάλλεται στο Πελαγικό πέλαγος.

Κάνωμε μια μικρή στάση στην **Κομοτηνή**, με τα βαλκανικά χαρακτηριστικά, που, όπως όλες οι μέτριους μεγέθους πόλεις της Θράκης και της Μακεδονίας -Σέρρες, Ξάνθη, Δράμα, Καστοριά και Βέροια-, κατέληξαν να βάφουν τη βυζαντινή καταγωγή

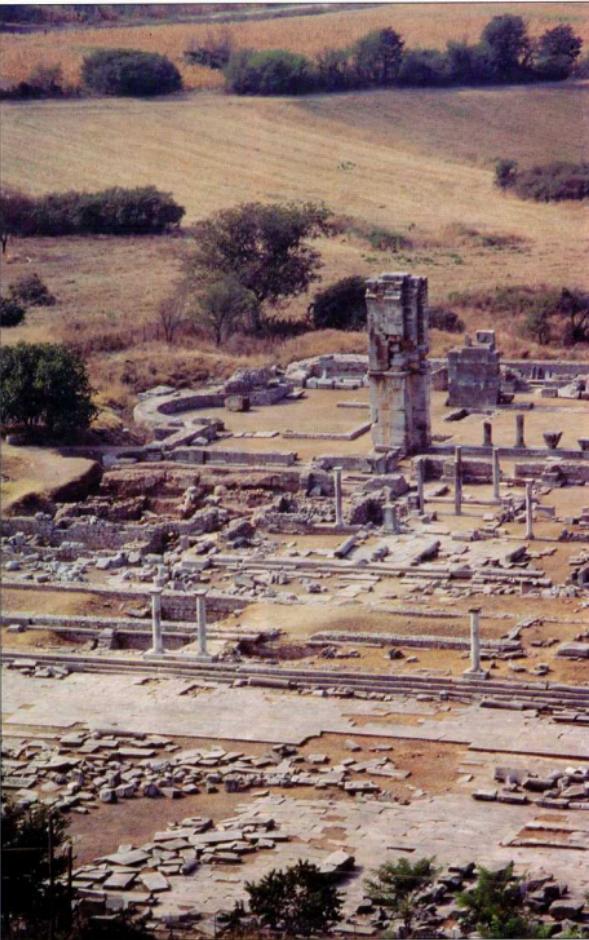
τους, κάτω απ' την αυθαίρετη δόμηση και την επέκταση της πόλης. Το Βυζαντιο παρέδωσε τις πέτρες του για να χτιστούν σπίτια, να φραγχούν κήποι, και μόνο κάποιο κομμάτι τείχους αρίθμενοι να φανταστεί κανείς το αρχαίο σχήμα της πόλης;

Τώρα, η Εγνατία οδός ξετυλίγεται ανάμεσα σε λίμνες και βάλτους, στους πρόποδες της οροσειράς της Ροδόπης, φυσικό όριο προς τη Βουλγαρία. Ανάμεσα σε απέραντους, αμμώδεις κάμπους βρίσκονται τα ερείπια της **Αναστοσιόπολης** (Περιθεώριο), που μάλις μπορείς να τα μαντέψεις, έτσι όπως τα προστατεύει η μοναδική συστάδα ψηλόκορμων δέντρων, που στηκώνται σαν ένοι σώμα μέσα στην πεδιάδα. Οι πέτρες της είναι ένας λαβύρινθος κρυμμένος από βλάστηση που, μετά από μια διαντη νεροποντή, απλώθηκε σαν χταπόδι και κατάπιε ολόκληρη την πόλη.

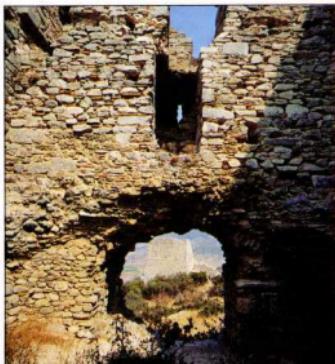
Τα βάτα έχουν σχεδόν σκεπάσει τους τεράστιους βυζαντινούς πύργους με τ' αυτοκρατορικά στέμματα, και μόνο χάρη σ' έναν

Δράμα.

Φίλιπποι, η ρωμαϊκή αγορά και η Βασιλική Β.

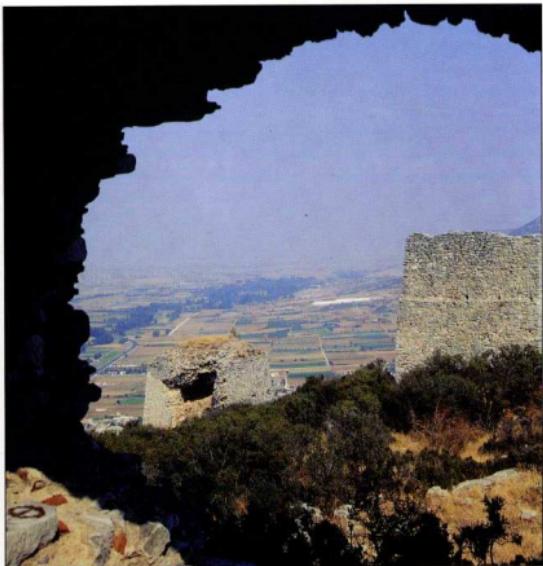

Ακρόπολη Φιλίππων

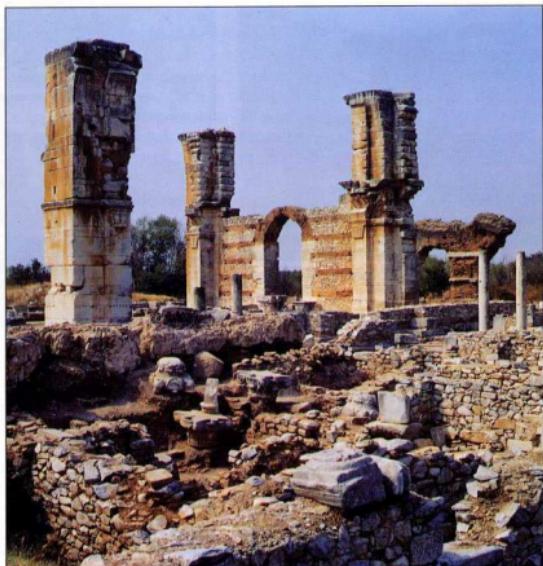
εργάτη της κοινότητας, οπλισμένον με τσεκούρι, καταφέραμε να μπούμε σ' αυτόν το χώρο με την σύρια ομορφιά κι εχθρότητα. Μετά από μερικά χιλιόμετρα φθάσαμε στα Άδραρα (Πολύστυλον), την πόλη του Λευκίππου, του Δημόκριτου και του Πιλιθαγόρα -που μοιάζει πλήγμένη από την αργή φθορά της-, με τους πέτρινους όγκους του αρχαίου κάστρου της να γλιστρούν στην αμμουδιά και τα

υπολείμματα μιας ερεπωμένης Βασιλικής, χτισμένης ακριβώς πάνω στη θάλασσα, που μοιάζει περισσότερο με παλάτι παρά με ναό.

Ο επαρχιακός δρόμος της Μακεδονίας προχωρεί μέσα από την Καβάλα και τη Δράμα, διχοτομώντας τις ανασκαφές των Φιλίππων. Αριστερά οι κερκίδες του ρωμαϊκού θεάτρου σβήνουν, αναμεσά σε βράχους και φρύγανα, με τα φυσικά ταρατσώματα

Ακρόπολη Φιλίππων.

Βασιλική Β Φιλίππων.

απ' όπου μπορεί κανείς να φτάσει στην κορυφή του μοναδικού λόφου, όπου, απομονωμένο, προβάλλει το βυζαντινό Καστρό με τους πυργίσκους από άσπρη πέτρα. Από την κορυφή βλέπουμε τον τεράστιο γεωμετρικό χώρο της Αγοράς και τις δύο Βασιλικές τού^ν V αιώνα: κολοσσοί από πέτρα σε χρώμα ώχρας, φύλακες μιας δύναμης που χάθηκε, σκορπισμένοι γιγαντες στην προστασία ενός κόσμου ξένου, εκεί-

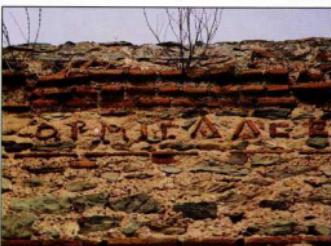
Θεσ/νίκη: διακρίνονται η ελληνιστική, ρωμαϊκή και βυζαντινή φάση του τείχους.

Η Πολιορκία της Θεσ/νίκης από τους Σαρακηνούς.
Χειρόγρ. Σκυλίτση.

Θεσ/νίκη: το δυτικό τείχος, όπου διακρίνονται μαρμάρινα έδρανα σε δεύτερη χρήση.

Θεσ/νίκη: τμήμα του ανατολικού τείχους με την επιγραφή του Ορμίδασ.

Θεσ/νίκη, το νεότερο οθωμανικό τείχος.

Θεσ/νίκη, το δυτικό τείχος.

νη η αγροτική πραγματικότητα που τα περιβάλλει, κάμποι πράσινοι ή κίτρινοι, ανάλογα με την εναλλαγή της καλλιέργειας καπνού ή σιταριού.

Η πόλη των Φιλίππων, που πήρε τ' ονομά την από το Φίλιππο το Β' του Μακεδόνων (356 π.Χ.), υπήρξε πεδίο μάχης, το 42 π.Χ., ανάμεσα στους δολοφόνους του Καισαρού, τον Κάσιο και το Βρούτο, και τις νικηφόρες στρατιές του Αντωνίου και του Οκταβιανού. Ιδανικός τόπος για περιπλοκές στρατηγικές, πολεμικές και ιδεολογικές. Ο Άγιος Παύλος επελεῖ τους Φιλίππους για την πρώτη του ομιλία σε δυτική συναγωγή.

Με τα εύφορα εδάφη της, η Μακεδονία είναι ένα μωσαϊκό όχι μόνο από εθνότητες, αλλά και από αγροτικές μεριδές, ένας αδιάποτος ιστός από μικρά και μεγάλα κοινωνία καλλιεργημένης γης. Από τον Μέγα Αλέξανδρο ως τους Ρωμαίους, από τους Βυζαντινούς ως τους Οθωμανούς, η Μακεδονία ήταν ένας απέραντος σιτοβολώνας, που τον κατέστρεψαν επανειλημένα επιδρομέις, ενώ οι Μακεδόνες επαναλάμβαναν πεισματικά τη σπορά.

Το Γυναικόκαστρο και τα Μογλενά ταιριάζουν απόλυτα σ' αυτό το πανόραμα: το πρώτο, γιατί οι πέτρες του ταυτίζονται με τα βράχια του βουνού, το δεύτερο, που μπορούμε να το φτάσουμε μόνο διασχίζοντας το πέρασμα ενός αργού ποταμού, θαρρείς πιας αναπαύεται νωχελικά πάνω σ' ένα έδαφος ξερό, ανάμεσα σε σηριαγκινάρες και συκιές καμένες ώς τις ρίζες.

Και το κάστρο των Σερβίων, εγκαταλειμμένο σ' έναν πευκώνα που βουνού, τρέφεται μονάχα από ουρανό και γη. Η Βασιλική του είναι τελείως έξοκηπή και οι Εθεωριασμένες της τοιχογραφίες μένουν εκτεθεμένες στα στοιχεία της φύσης.

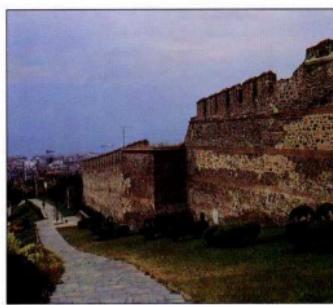
Ν' αφήσεις πίσω σου μια τέτοια βουκολική γαλήνη για να πλησάσεις σε μια μητρόπολη σαν τη Θεσσαλονίκη δεν είναι εύκολο. Το δεύτερο μεγάλο κέντρο της Ελλάδας είναι δυναμικό, σπασμαδικό, χώρδες. Μια πόλη με έντονη κίνηση, που με τις εμπορικές και μορφωτικές της δραστηριότητες θεωρείται η πνευματική πρωτεύουσα της χώρας. Πλούσια από την αρχαϊστητική, όταν το 315 π.Χ. πήρε το όνομά της από τη σύζυγο του Κάσσαν-

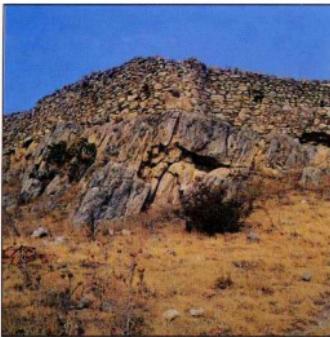
Θεσ/νίκη, Άγιος Νικόλαος Ορφανός, Γάμος στην Κανά.

Θεσ/νίκη, ακρόπολη.

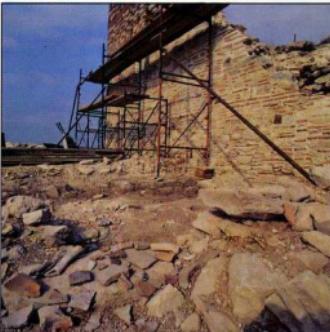
Θεσ/νίκη, το ανατολικό τείχος.

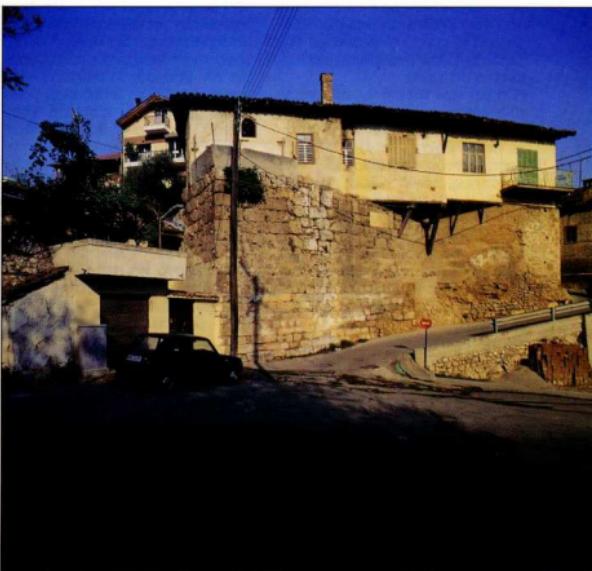
Γυναϊκόκαστρο.

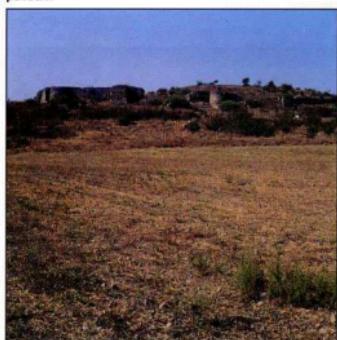
Το Γυναϊκόκαστρο είχε εξαιρετική στρατηγική σημασία για την άμυνα και την προστασία της Θεσσαλονίκης και της άμεσης περιοχής της.

Γυναϊκόκαστρο, εργασίες αναστήλωσης.

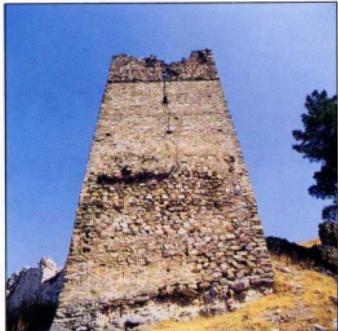

Βέροια, τμήμα της νοτιοανατολικής πλευράς του τείχους με εμφανείς τις αλλεπάλληλες χρήσεις.

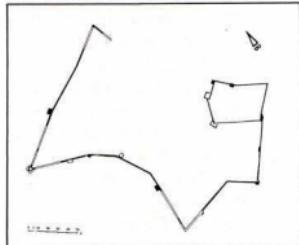

Βασιλική της Μητρόπολης των Σερβίων.

Σέρβια, εωστερικός πύργος της ακρόπολης.

Καστοριά: τμήμα του ιουστινιάνειου τείχους στο κέντρο της σύγχρονης πόλης.

δρου (ίσως ήταν αδελφή του Μ. Αλεξάνδρου) Θεοσσαλονίκη, η πόλη έχει διατηρηθεί μέχρι σήμερα τον ηγετικό της ρόλο.

Και τώρα ακόμη η πόλη είναι γεμάτη από Βυζαντιό: εκκλησίες, μοναστήρια και δημοτικά κτήρια, που κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας είχαν μετατραπεί σε τζαμιά, και το κάστρο πάνω στην Ακρόπολη, ένα τεράστιο οχυρό, όπου τα τείχη περιβάλλουν το Εππαπύργιο, ένα ακανόνιστο τρίγυρο χτισμένο με μεγάλους λίθους. Τα περισσότερα μνημεία δίνουν την εντύπωση χαμένης μάχης, έτσι ότις είναι κυκλωμένα από σύγχρονα κτήρια, αλλά μέσω στις εκκλησίες οι τοιχογραφίες και τα ψηφιδωτά, με τους αγίους με τα αμυγδαλώτα μάτια, τις τελετουργικές κινήσεις των αγγέλων, τους αυστηρούς και σεμνούς Χριστούς, αφήνουν να διαφαίνεται, πέρα από την αγνότητα του χώρου, μια θρησκευτικότητα μυστική και βαθιά. Εδώ η Ανατολή και η Δύση μοιάζουν να συγχωνεύονται σε ένα συμφιλιωτικό αγκάλιασμα.

Μετάφραση: Τότα Τσάκου-Κονθερτίνα